

MARTA BUK-CEGIELKA

SZANSE INTEGRALNEGO ROZWOJU I WYCHOWANIA DZIECKA W WIEKU WCZESNOSZKOLNYM W ŚWIETLE NOWEJ PODSTAWY PROGRAMOWEJ

Analiza treści Podstawy Programowej wskazuje, że podstawowym celem edukacji wczesnoszkolnej jest wspieranie całościowego rozwoju dziecka¹. Cel ten implikuje określoną strukturę wartości, których urzeczywistnianie warunkuje holistyczny rozwój dziecka. Do tych wartości należy zaliczyć te, które „związane” są z poszczególnymi warstwami. Można je ująć w następujący schemat:

- warstwa światopoglądowa – wartości ostateczne, religijne;
- warstwa kulturowa – wartości kulturowe, wartości uniwersalne;
- warstwa socjologiczna – wartości społeczno-moralne, osobowe – życia codziennego;
- warstwa poznawcza – wartości poznawcze;
- warstwa biologiczna – wartości witalne, materialne, hedonistyczne².

W kontekście tematu opracowania powstaje pytanie: Które wartości z powyżej wskazanej struktury mają swoje odzwierciedlenie w Podstawie Programowej klas I-III reformującej się szkoły? Dokonując tej analizy odpowiemy na pytanie: Do urzeczywistniania jakich wartości mają szansę być wdraża-

Dr MARTA BUK-CEGIELKA – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; e-mail: martabukcegielka@kul.pl

¹ Zob. Podstawa Programowa Kształcenia Ogólnego. Załącznik nr 2. Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r., s. 6.

² Zob. S. KUNOWSKI, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 2004, s. 197. Zob. także K. CHAŁAS, *Moc wychowawcza przypadkowych zdarzeń w świetle introcepcji wartości*, Kielce–Lublin: Wydawnictwo Jedność 2011, s. 71-74.

ni uczniowie na I etapie edukacyjnym w zreformowanej szkole w aspekcie integralnego rozwoju i wychowania?

Jak już zostało podkreślone, nadrzędnym celem I etapu edukacyjnego jest wspieranie całościowego rozwoju dziecka. W Podstawie Programowej czytamy, że jedną z dróg wsparcia w tym zakresie jest pomoc dziecku w gromadzeniu doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra, piękna...³ Podstawowa triada uniwersalnych wartości stanowi zatem fundament realizacji nadrzędnego celu. Integralny rozwój jest zadaniem wyeksponowanym na pierwszym miejscu. „Zadaniem szkoły jest wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka przez organizowanie sytuacji edukacyjnych umożliwiających eksperymentowanie i nabywanie doświadczeń oraz poznawanie polisensoryczne, stymulujące jego rozwój we wszystkich obszarach: fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym”⁴. W kontekście szansy integralnego rozwoju i wychowania dziecka powstaje pytanie: Jakie wartości zostały uwzględnione w ogólnych zadaniach szkoły, poprzez urzeczywistnianie których będzie następował rozwój poszczególnych warstw?

Czynnikami rozwoju warstwy biologicznej są wartości witalne, hedonistyczne, materialne. Analiza treści Podstawy Programowej wskazuje, że w zadaniach szkoły „bytuja” wartości witalne i hedonistyczne. Zdrowie i sprawność fizyczna stanowią strukturę wartości witalnych, które znalazły swe miejsce w zadaniach szkoły. Podstawowymi zadaniami szkoły są:

- organizacja zajęć dostosowanych do intelektualnych potrzeb i oczekiwań rozwojowych dzieci sprzyjających utrzymaniu zdrowia psychicznego, fizycznego i społecznego;
- organizacja przestrzeni edukacyjnej umożliwiającej aktywność ruchową oraz organizacja zajęć wspierających aktywność fizyczną⁵.

Wśród wartości hedonistycznych znajdują się: zabawa i odpoczynek. Do zadań szkoły w tym zakresie należy zapewnienie prawidłowej organizacji zabawy i odpoczynku oraz wspieranie aktywności dziecka, która kształtuje umiejętność korzystania z rozwijających się umysłowych procesów poznawczych niezbędnych do tworzenia własnych wzorów zabaw i odpoczynku⁶.

Strukturę wartości „związanych” z warstwą psychiczną stanowią: wiedza, nauka, mądrość, odkrywczność, twórczość. Priorytetowym zadaniem szkoły

³ Zob. Podstawa Programowa, s. 6.

⁴ Zob. tamże, s. 7.

⁵ Zob. tamże, s. 7-8.

⁶ Zob. tamże, s. 7.

w tym względzie jest wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka, polegające na organizowaniu sytuacji edukacyjnych umożliwiających eksperymentowanie i nabywanie doświadczeń wpływających na jego postępowanie w rozwoju poznawczym oraz zapewnienie prawidłowej organizacji nauki⁷. W Podstawie Programowej zwrócona została uwaga na poszukiwanie własnych sposobów pracy umysłowej dziecka. Zadaniem szkoły w tym względzie jest wspieranie aktywności dziecka, która kształtuje umiejętność korzystania z rozwijających się umysłowych procesów poznawczych niezbędnych do tworzenia własnych wzorów nauki⁸.

W Podstawie Programowej zwrócono także uwagę na realizację programu nauczania wspierającą indywidualność, oryginalność, wzmacniającą poczucie wartości oraz sensu aktywności własnej.

Do zadań szkoły w aspekcie urzeczywistniania wartości poznawczych należy organizacja zajęć w taki sposób, by wywoływały zaciekawienie, zdumienie i radość odkrywania wiedzy⁹. W centrum uwagi znajduje się praca samokształceniowa dziecka. Jednym z zadań jest „systematyczne wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadząca do osiągnięcia przez nie umiejętności samodzielnego uczenia”¹⁰.

Znaczącym źródłem wiedzy jest środowisko przyrodnicze. Zadaniem szkoły w powyższym aspekcie jest organizacja zajęć „wspierających dostrzeżenie środowiska przyrodniczego i jego eksplorację, możliwość poznania wartości i wzajemnych powiązań składników środowiska przyrodniczego [...] oraz odkrycia przez dziecko siebie jako istotnego integralnego podmiotu tegoż środowiska”¹¹.

Podstawę rozwoju warstwy socjologicznej (społecznej) stanowi urzeczywistnianie wartości: moralnych, wartości osobowych – życia codziennego, wartości społecznych – podstawowych. Według D.V. Hildebranda spektrum wartości moralnych stanowią: prawość, wierność, poczucie odpowiedzialności, poszanowanie prawdy, dobroć¹². Do wartości społecznych (podstawowych) należą: ojczyzna, naród, kościół, patriotyzm, niepodległość, praworządność, tradycja narodowa, prawa człowieka, godność człowieka, wolność, pokój,

⁷ Zob. tamże, s. 6.

⁸ Zob. tamże, s. 7.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże, s. 8.

¹¹ Tamże, s. 7.

¹² Zob. D.V. HILDEBRAND, J.A. KŁOCZOWSKI, J. PAŚCIAK, J. TISCHNER, *Wobec wartości*, Poznań: W drodze 1984, s. 14-52.

tolerancja, sprawiedliwość, równość społeczna, zabezpieczenie społeczne, demokracja solidarność.

Spektrum wartości osobowych – życia codziennego stanowią: zdrowie, rodzina, szczęście rodzinne, dom, wspólnota, sumienność, uczciwość, honor, odpowiedzialność, posłuszeństwo, opanowanie, cierpliwość, odwaga, koleżeństwo, czystość, samodzielność, umiejętność bycia sobą, lojalność, wytrwałość, prawdomówność, praca, pracowitość, łagodność, ufność, uprzejmość, udzielanie pomocy innym ludziom, punktualność, systematyczność, dyskrecja, szczerłość, stałość przekonań, szacunek, poszanowanie życia, pokora, przebaczenie, wyrzeczenie, jałmużna, dobre obyczaje, sława. Wartości te zorientowane są na funkcjonowanie jednostki w życiu codziennym¹³.

W powyższym aspekcie należy podkreślić, że rozwój społeczny ucznia stanowi priorytetowe zadanie szkoły. Zgodnie z Podstawą Programową: „Do zadań szkoły w zakresie edukacji wczesnoszkolnej należy wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka poprzez organizowanie sytuacji edukacyjnych [...] stymulujących rozwój społeczny”¹⁴.

Analiza treści Podstawy Programowej wskazuje, że wybrane wartości znalazły swe miejsce w zadaniach szkoły. Spektrum tych wartości obejmuje: godność, odpowiedzialność, poczucie obowiązku, rodzina, społeczność szkolna, lokalna, regionalna, bezpieczeństwo własne i grupy.

W zadaniach szkoły zwracana jest uwaga na realizację programu nauczania w taki sposób, by była szanowana godność uczniów i zaspokajana potrzeba poczucia sensu współdziałania w grupie¹⁵. Według Podstawy Programowej zadaniem szkoły jest organizacja zajęć „wspierających aktywności dzieci, rozwijających nawyki i zachowania adekwatne do poznawanych wartości, takich jak bezpieczeństwo własne i grupy [...] zaradność, samodzielność, odpowiedzialność, poczucie obowiązku”¹⁶. W centrum uwagi jest również organizacja zajęć „umożliwiających poznanie wartości i norm społecznych, których źródłem jest rodzina, społeczność szkolna, społeczność lokalna i regionalna, naród oraz rozwijanie zachowań wynikających z tych wartości”¹⁷.

Należy podkreślić, że w zadaniach szkoły nie uwzględniono wartości moralnych, takich jak dobroć, wierność, prawość, poszanowanie prawdy. Na

¹³ Zob. W. PIWOWARSKI (red.), *Słownik Katolickiej nauki społecznej*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1993, s. 188.

¹⁴ Podstawa Programowa, s. 6.

¹⁵ Zob. tamże.

¹⁶ Tamże, s. 7.

¹⁷ Tamże.

uwagę w aspekcie rozwoju społecznego zasługuje brak ważnych wartości, takich, jak: Ojczyzna, Kościół, niepodległość, praworządność, tradycja narodowa, prawa człowieka, godność człowieka, wolność, pokój, tolerancja, sprawiedliwość, równość społeczna, zabezpieczenie społeczne, demokracja, solidarność¹⁸. Przed nauczycielami edukacji wczesnoszkolnej wyrasta zadanie poszerzania w programach nauczania i własnym procesie wychowawczo-dydaktycznym spektrum wartości społeczno-moralnych.

K. Chałas podkreśla, że „warstwa kulturolologiczna (kulturotwórcza) wyraża się w urzeczywistnianiu wartości zawartych w wytworach kultury wyższej – sztuce, poezji, muzyce, plastyce, a także w wartościach określających kulturę narodów, zawierających się w tradycjach narodowych, pamięci historycznej oraz kulturze ludowej”¹⁹. Analiza zadań szkoły zawartych w Podstawie Programowej wskazuje na pewne odniesienia do wartości kulturowych. Zadaniem szkoły jest „organizacja przestrzeni edukacyjnej stymulującej systematyczny rozwój wrażliwości estetycznej i poczucia tożsamości, umożliwiającej integrację uczniów, ich działalność artystyczną”²⁰. Swój wyraz znajduje systematyczny rozwój wrażliwości estetycznej w odniesieniu do środowiska przyrodniczego oraz zaspokojenie potrzeb poznawania kultur innych narodów, np. Krajów Unii Europejskiej, różnorodnych zjawisk muzycznych, artystycznych, a także zabaw i zwyczajów dzieci innych narodowości²¹. Zadaniem szkoły jest „organizacja zajęć [...] wspierających poznanie kultury narodowej, odbiór sztuki i potrzebę jej współtworzenia w zakresie adekwatnym do etapu rozwojowego dziecka, uwzględniających możliwości percepcji i rozumienia tych zagadnień na danym etapie rozwoju dziecka”²².

W zadaniach szkoły na rozpatrywanym poziomie nie znajdują odzwierciedlenia wartości ostateczne i religijne, których urzeczywistnianie warunkuje rozwój warstwy światopoglądowej.

Drugim strukturalnym ogniwem Podstawy Programowej są cele kształcenia – wymagania ogólne. Zostały one sformułowane w odniesieniu do czterech obszarów rozwojowych dziecka: fizycznego, emocjonalnego, społecznego i poznawczego. Analiza zapisów celów kształcenia wskazuje, że wartości w poszczególnych warstwach rozwojowych są w sposób „mglisty” eksponowane. Uczeń ma nabyć pewne umiejętności warunkujące urzeczywistnianie

¹⁸ Zob. W. PIWOWARSKI (red.), *Słownik*, s. 188.

¹⁹ K. CHAŁAS, *Moc wychowawcza*, s. 73.

²⁰ Podstawa Programowa, s. 8.

²¹ Zob. tamże, s. 7-8.

²² Tamże, s. 7.

wartości. W zakresie fizycznego obszaru rozwoju uczeń osiąga umiejętności związane z wartościami:

- witalnymi:
 - sprawności motoryczne i sensoryczne tworzące umiejętność skutecznego działania;
 - umiejętność wykorzystania własnej aktywności ruchowej w wybranych sferach działalności;
 - świadomość zdrowotna w zakresie higieny i pielęgnacji ciała, odżywiania się i trybu życia;
- hedonistycznych:
 - umiejętność organizacji bezpiecznych zabaw i gier ruchowych;
 - umiejętność respektowania przepisów gier, zabaw zespołowych²³.

W zakresie rozwoju warstwy poznawczej celem staje się nabycie przez ucznia dwunastu umiejętności związanych z rozumieniem, posługiwaniem się językiem, samodzielnym rozwiązywaniem problemów, obserwacją faktów i zjawisk, uczestnictwem w kulturze. Oto zakres celów kształcenia zawartych w Podstawie Programowej.

„W zakresie poznawczego obszaru rozwoju uczeń osiąga:

- 1) potrzebę i umiejętność samodzielnego, refleksyjnego, logicznego, krytycznego i twórczego myślenia;
- 2) umiejętność poprawnego posługiwania się językiem polskim w mowie i piśmie, pozwalającą na samodzielną aktywność, komunikację i efektywną naukę;
- 3) umiejętność czytania na poziomie umożliwiającym samodzielne korzystanie z niej w różnych sytuacjach życiowych, w tym kontynuowanie nauki na kolejnym etapie edukacyjnym i rozwijania swoich zainteresowań;
- 4) umiejętność rozumienia i używania prostych komunikatów w języku obcym;
- 5) umiejętność rozumienia podstawowych pojęć i działań matematycznych, samodzielne korzystanie z nich w różnych sytuacjach życiowych, wstępnej matematyzacji wraz z opisem tych czynności: słowami, obrazem, symbolem;
- 6) umiejętność stawiania pytań, dostrzegania problemów, zbierania informacji potrzebnych do ich rozwiązania, planowania i organizacji działania, a także rozwiązywania problemów;
- 7) umiejętność czytania prostych tekstów matematycznych np. zadań tekstowych, łamigłówek i zagadek, symboli;

²³ Zob. tamże, s. 21-22.

8) umiejętność obserwacji faktów, zjawisk przyrodniczych, społecznych i gospodarczych, wykonywania eksperymentów i doświadczeń, a także umiejętność formułowania wniosków i spostrzeżeń;

9) umiejętność rozumienia zależności pomiędzy składnikami środowiska przyrodniczego;

10) umiejętność rozumienia legend, faktów historycznych, tradycji, elementów kultury materialnej i duchowej oraz pojęć i symboli z nimi związanych, takich jak rodzina, dom, naród, ojczyzna, kraj;

11) umiejętność uczestnictwa w kulturze oraz wyrażania swych spostrzeżeń i przeżyć za pomocą plastycznych, muzycznych i technicznych środków wyrazu, a także przy użyciu nowoczesnych technologii;

12) umiejętność samodzielnej eksploracji świata, rozwiązywania problemów i stosowania nabytych umiejętności w nowych sytuacjach życiowych²⁴.

Należy podkreślić, że osiągnięcie powyżej wskazanych celów warunkuje urzeczywistnienie podstawowej wartości poznawczej, jaką jest wiedza, oraz rozwijanie zdolności poznawczych: myślenia, wyobraźni, pamięci.

W celach odnoszących się do warstwy społecznej znalazło swój wyraz kilka wartości społecznych. Obejmują one: społeczną więź uczuciową z rodziną, społecznością szkoły, innymi grupami, współdziałanie i współpraca, szacunek dla koleżanek, kolegów, osób dorosłych, odpowiedzialność, bezpieczeństwo.

„W zakresie społecznego obszaru rozwoju uczeń osiąga:

1) świadomość wartości uznanych przez środowisko domowe, szkolne, lokalne i narodowe; potrzebę aktywności społecznej opartej o te wartości;

2) umiejętność nazywania poznanych wartości, oceny postępowania innych ludzi, odwoływania się w ocenie do przyjętych zasad i wartości;

3) potrzebę i umiejętność identyfikowania się z grupami społecznymi, które dziecko reprezentuje, nazywania tych grup i ich charakterystycznych cech;

4) umiejętność przyjmowania konsekwencji swojego postępowania;

5) umiejętność tworzenia relacji, współdziałania, współpracy oraz samodzielnej organizacji pracy w małych grupach, w tym organizacji pracy przy wykorzystaniu technologii;

6) umiejętność samodzielnego wyrażania swoich oczekiwań i potrzeb społecznych;

7) umiejętność obdarzania szacunkiem koleżanek, kolegów i osoby dorosłe, w tym starsze oraz okazywania go za pomocą prostych form wyrazu oraz stosownego zachowania;

²⁴ Tamże, s. 23.

8) umiejętność samodzielnej organizacji czasu przeznaczonego na odpoczynek indywidualny i w grupie;

9) umiejętność dbania o bezpieczeństwo własne i innych uczestników grupy, w tym bezpieczeństwo związane z komunikacją za pomocą nowych technologii oraz bezpieczeństwo uczestnictwa w ruchu drogowym²⁵.

Przedmiotem uwagi w warstwie kulturowej jest „umiejętność uczestnictwa w kulturze oraz wyrażanie swych spostrzeżeń i przeżyć za pomocą plastycznych, muzycznych, technicznych środków wyrazu, a także przy użyciu nowoczesnych technologii”²⁶, a także „umiejętność rozumienia legend, faktów historycznych, tradycji, elementów kultury materialnej i duchowej oraz symboli z nimi związanych, takich jak rodzina, dom, naród, ojczyzna, kraj”²⁷. Są to cele z poznawczego obszaru rozwoju ucznia. Należy podkreślić, że w celach kształcenia występuje brak odniesienia do warstwy światopoglądowej, a tym samym do wartości ostatecznych.

Treści nauczania stanowią kolejne, strukturalne ogniwo Podstawy Programowej. Powstaje zasadnicze pytanie: Jakie wartości stanowią aksjologiczną podstawę poszczególnych rodzajów edukacji: polonistycznej, matematycznej, przyrodniczej, plastycznej, technicznej, informatycznej, muzycznej, wychowania fizycznego, językowej, etycznej? Analiza tego dokumentu wskazuje, że w edukacji polonistycznej mają swoje usytuowanie wartości poznawcze: wiedza z tego zakresu, język, twórczość literacka, szacunek dla drugiej osoby, uwaga, opanowanie, skupienie, uporządkowanie, empatia, staranność. Oto przykłady zapisów w Podstawie Programowej.

„1. Osiągnięcia w zakresie słuchania. Uczni:

1) słucha z uwagą wypowiedzi nauczyciela, innych osób z otoczenia, w różnych sytuacjach życiowych, wymagających komunikacji i wzajemnego zrozumienia; okazuje szacunek wypowiadającej się osobie;

2) słucha z uwagą lektur i innych tekstów czytanych przez nauczyciela, uczniów i inne osoby;

3) słucha uważnie wypowiedzi osób podczas uroczystości, koncertów, przedstawień, świąt narodowych i innych zdarzeń kulturalnych; przejawia zachowanie adekwatne do sytuacji; słucha tekstów interpretowanych artystycznie, szuka własnych wzorców poprawnej artykulacji i interpretacji słownej w języku ojczystym;

²⁵ Tamże, s. 22.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

4) słucha i czeka na swoją kolej, panuje nad chęcią nagłego wypowiedziania się, szczególnie w momencie wskazywania tej potrzeby przez drugą osobę.

2. Osiągnięcia w zakresie mówienia. Uczeń:

1) wypowiada się w formie uporządkowanej i rozwiniętej na tematy związane z przeżyciami, zadaniem, sytuacjami szkolnymi, lekturą czy wydarzeniem kulturalnym;

2) porządkuje swoją wypowiedź, poprawia w niej błędy, omawia treść przeczytanych tekstów i ilustracji; nadaje znaczenie i tytuł obrazom, a także fragmentom tekstów;

3) dobiera stosowną formę komunikacji werbalnej i własnego zachowania, wyrażającą empatię i szacunek do rozmówcy;

3. Osiągnięcia w zakresie czytania. Uczeń:

1) czyta w skupieniu po cichu teksty zapisane samodzielnie w zeszycie oraz teksty drukowane;

4. Osiągnięcia w zakresie pisania. Uczeń:

1) pisze odręcznie, czytelnie, płynnie, zdania i tekst ciągły, w jednej linii; rozmieszcza właściwie tekst ciągły na stronie zeszytu, sprawdza i poprawia napisany tekst²⁸.

Należy podkreślić brak odniesienia do wartości piękna mowy ojczystej, twórczości literackiej i poetyckiej, wrażliwości na ten rodzaj twórczości.

Podstawę aksjologiczną edukacji matematycznej stanowią: wiedza matematyczna w zakresie stosunków przestrzennych i cech wielkościowych, liczb i ich własności, posługiwanie się liczbami, tekstów matematycznych, figur geometrycznych, stosowania matematyki w sytuacjach życiowych oraz w innych obszarach edukacji. Warto podkreślić, że jednym z osiągnięć jest układanie zadań i rozwiązywanie ich, tworzenie łamigłówek matematycznych, wykorzystywanie własnej aktywności artystycznej, technicznej, konstrukcyjnej. W ten sposób stwarzana jest szansa dla rozwoju warstwy kulturowej.

Występuje brak ważnych wartości, do których należy zaliczyć: dokładność, dyscyplinę myślenia matematycznego, staranność, estetykę wykonywania rysunków geometrycznych. Występuje brak wartości społecznych.

Analiza treści nauczania edukacji środowiskowej wskazuje, że znajdują w nich miejsce wartości witalne i przyrodnicze: wartości przyrody ożywionej i nieożywionej, zdrowie, higiena; wartości geograficzno-kulturowe: parki narodowe, pomniki przyrody w najbliższym otoczeniu, praca i praca zawodowa; wartości historyczno-kulturowe: herb narodowy, godło, flaga Polski,

²⁸ Tamże, s. 24-25.

hymn Polski, mundur wojskowy, stroje ludowe, zwyczaje i tradycje Polski, estetyka.

W Podstawie Programowej czytamy:

„Edukacja przyrodnicza.

1. Osiągnięcia w zakresie rozumienia środowiska przyrodniczego. Uczeń:

7) chroni przyrodę, wskazuje wybrane miejsca ochrony przyrody oraz parki narodowe, pomniki przyrody w najbliższym otoczeniu – miejscowości, regionie;

2. Osiągnięcia w zakresie funkcji życiowych człowieka, ochrony zdrowia, bezpieczeństwa i odpoczynku. Uczeń:

4) dba o higienę oraz estetykę własną i otoczenia;

5) reaguje stosownym zachowaniem w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa, zdrowia jego lub innej osoby;

6) wymienia wartości odżywcze produktów żywnościowych; ma świadomość znaczenia odpowiedniej diety dla utrzymania zdrowia, ogranicza spożywanie posiłków o niskich wartościach odżywczych i niezdrowych, zachowuje umiar w spożywaniu produktów słodzonych, zna konsekwencje zjadania ich w nadmiarze;

7) przygotowuje posiłki służące utrzymaniu zdrowia;

9) rozróżnia podstawowe znaki drogowe, stosuje przepisy bezpieczeństwa w ruchu drogowym i miejscach publicznych; przestrzega zasad zachowania się w środkach publicznego transportu zbiorowego;

10) stosuje się do zasad bezpieczeństwa w szkole, odnajduje drogę ewakuacyjną, rozpoznaje znaki i symbole informujące o różnych rodzajach niebezpieczeństw oraz zachowuje się zgodnie z informacją w nich zawartą; stosuje zasady bezpiecznej zabawy w różnych warunkach i porach roku;

11) ma świadomość istnienia zagrożeń ze środowiska naturalnego, np. nagła zmiana pogody, huragan, ulewne deszcze, burza, susza oraz ich następstwa: powódź, pożar, piorun; określa odpowiednie sposoby zachowania się człowieka w takich sytuacjach;

13) stosuje zasady bezpieczeństwa podczas korzystania z urządzeń cyfrowych, rozumie i respektuje ograniczenia związane z czasem pracy z takimi urządzeniami, oraz stosuje zasady netykiety;

14) ma świadomość, iż nieodpowiedzialne korzystanie z technologii ma wpływ na utratę zdrowia człowieka;

3. Osiągnięcia w zakresie rozumienia przestrzeni geograficznej. Uczeń:

1) określa położenie i warunki naturalne swojej miejscowości oraz okolicy, opisuje charakterystyczne formy terenu, składniki przyrody, charakterystyczne miejsca, np. miejsca pamięci narodowej, najważniejsze zakłady pracy, w tym

ważniejsze przedsiębiorstwa produkcyjne i usługowe, interesujące zabytki, pomniki, tereny rekreacyjne, parki krajobrazowe, parki narodowe”²⁹.

Należy podkreślić brak wyeksponowania wartości życia człowieka, wartości Ziemi, ekologii oraz wielu wartości społeczno-moralnych: odpowiedzialność za przyrodę, solidarność społeczna na rzecz ochrony przyrody.

Edukacja plastyczna stanowi trajektorię urzeczywistniania wartości piękna i rozwijania wrażliwości artystycznej i twórczej. Analiza treści Podstawy Programowej wskazuje, że te wartości nie zostały wyeksponowane w treściach nauczania. Dokument jedynie przedstawia bogaty zestaw działalności plastycznej. Pytanie: Czy nauczyciel podniesie wartość piękna w wytworach uczniów? Istnieje niebezpieczeństwo, że może być podejmowana działalność plastyczna dla niej samej.

Oto przykłady zapisów treści nauczania.

„Edukacja plastyczna.

1. Osiągnięcia w zakresie percepcji wizualnej, obserwacji i doświadczeń.

Uczeń:

1) wyróżnia w obrazach, ilustracjach, impresjach plastycznych, plakatach, na fotografiach:

- a) kształty obiektów – nadaje im nazwę i znaczenie, podaje części składowe,
- b) wielkości i proporcje, położenie obiektów i elementów złożonych, różnice i podobieństwa w wyglądzie tego samego przedmiotu w zależności od położenia i zmiany stanowiska osoby patrzącej na obiekt,
- c) barwę, walor różnych barw, różnice walorowe w zakresie jednej barwy, fakturę,
- d) cechy charakterystyczne i indywidualne ludzi w zależności od wieku, płci, typu budowy; cechy charakterystyczne zwierząt, różnice w budowie, kształcie, ubarwieniu, sposobach poruszania się;

2. Osiągnięcia w zakresie działalności ekspresji twórczej. Uczeń:

- 1) rysuje kredką, kredą, ołówkiem, patykiem (płaskim i okrągłym), piórem, węglem, mazakiem;
- 2) maluje farbami, tuszami przy użyciu pędzli (płaskich, okrągłych), palców, stempli;
- 3) wydziera, wycina, składa, przylepia, wykorzystując gazetę, papier kolorowy, makulaturę, karton, ścinki tekstylne itp.”³⁰.

²⁹ Tamże, s. 30-31.

³⁰ Tamże, s. 32.

Edukacja społeczna jest ważnym ogniwem w edukacji wczesnoszkolnej, bowiem tworzy płaszczyznę urealniania wartości społeczno-moralnych, których urzeczywistnianie stanowi wskaźnik jakości człowieczeństwa.

Analiza treści nauczania w odniesieniu do osiągnięć ucznia wskazuje, że jej podstawę aksjologiczną stanowią następujące wartości społeczno-moralne: identyfikacja z grupą społeczną, prawa i obowiązki, godność, honor, sprawiedliwość, obowiązkowość, odpowiedzialność, przyjaźń, życzliwość, umiar, powściągliwość, pomoc, zadośćuczynienie, przepraszenie, uczucia, uczciwość, wdzięczność, szacunek; wartości kulturowo-historyczne: zwyczaje i tradycje różnych grup społecznych i narodów, godność, barwy narodowe, hymn narodowy, mundur wojskowy, stroje ludowe, wielcy Polacy; wartości poznawcze: wiedza w zakresie środowiska społecznego, wiedza w zakresie orientacji w czasie historycznym.

Oto wybrane treści nauczania w aspekcie osiągnięć.

„Edukacja społeczna.

1. Osiągnięcia w zakresie rozumienia środowiska społecznego. Uczeń:

1) identyfikuje się z grupą społeczną, do której należy: rodzina, klasa w szkole, drużyna sportowa, społeczność lokalna, naród; respektuje normy i reguły postępowania w tych grupach;

2) wyjaśnia, iż wszyscy ludzie posiadają prawa i obowiązki, wymienia własne prawa i obowiązki, przestrzega ich i stosuje je w codziennym życiu;

3) przyjmuje konsekwencje swojego uczestnictwa w grupie i własnego w niej postępowania w odniesieniu do przyjętych norm i zasad;

4) ocenia swoje postępowanie i innych osób, odnosząc się do poznanych wartości, takich jak: godność, honor, sprawiedliwość, obowiązkowość, odpowiedzialność, przyjaźń, życzliwość, umiar, powściągliwość, pomoc, zadośćuczynienie, przepraszenie, uznanie, uczciwość, wdzięczność oraz inne, respektowane przez środowisko szkolne;

7) opowiada ciekawostki historyczne dotyczące regionu, kraju, wyróżniając w nich postaci fikcyjne i realne;

8) stosuje pojęcia: porozumienie, umowa; uczestniczy w wyborach samorządu uczniowskiego w klasie, w szkole; wymienia przykłady powstałych w efekcie porozumień i umów grup społecznych np. stowarzyszenia pomocy chorym i niepełnosprawnym dzieciom, organizacje ekologiczne, a także stowarzyszenia dużych grup społecznych, jak miasta i państwa czy Unia Europejska;

9) szanuje zwyczaje i tradycje różnych grup społecznych i narodów, przedstawia i porównuje zwyczaje ludzi np. dotyczące świąt w różnych regionach Polski, a także w różnych krajach;

2. Osiągnięcia w zakresie orientacji w czasie historycznym. Uczeń:

1) opowiada o legendarnym powstaniu państwa polskiego, wyjaśnia związek legendy z powstaniem godła i barw narodowych, przedstawia wybrane legendy dotyczące regionu, w którym mieszka lub inne;

2) rozpoznaje: godło, barwy, hymn narodowy, mundur wojskowy, wybrane stroje ludowe np. związane z regionem Polski, w którym mieszka;

3) uczestniczy w świętach narodowych i innych ważnych dniach pamięci narodowej; wykonuje kokardę narodową, biało-czerwony proporczyk; zachowuje się godnie i z szacunkiem podczas śpiewania lub słuchania hymnu, wciągania flagi na maszt itp.”³¹.

Podstawę aksjologiczną edukacji technicznej stanowią: ład, porządek, bezpieczeństwo, systematyczność działania, pracowitość, konsekwencja, gospodarność, oszczędność, umiar w odniesieniu do korzystania z czasu, materiałów, narzędzi i urządzeń, zdrowie, dobra materialne, wiedza z zakresu organizacji pracy, informacji technicznej, materiałoznawstwa i technologii, obsługi urządzeń i posługiwanie się narzędziami.

W Podstawie Programowej czytamy:

„Edukacja techniczna.

1. Osiągnięcia w zakresie organizacji pracy. Uczeń:

1) planuje i realizuje własne projekty/prace; realizując te prace/projekty współdziała w grupie;

2) wyjaśnia znaczenie oraz konieczność zachowania ładu, porządku i dobrej organizacji miejsca pracy ze względów bezpieczeństwa;

3) ocenia projekty/prace, wykorzystując poznane i zaakceptowane wartości: systematyczność działania, pracowitość, konsekwencja, gospodarność, oszczędność, umiar w odniesieniu do korzystania z czasu, materiałów, narzędzi i urządzeń;

4) organizuje pracę, wykorzystuje urządzenia techniczne i technologie; zwraca uwagę na zdrowie i zachowanie bezpieczeństwa z uwzględnieniem selekcji informacji, wykonywania czynności użytecznych lub potrzebnych.

2. Osiągnięcia w zakresie znajomości informacji technicznej, materiałów i technologii wytwarzania. Uczeń:

2) wykonuje przedmioty użytkowe, w tym dekoracyjne i modele techniczne:

a) z zastosowaniem połączeń nierozłącznych: sklejanie klejem, wiązanie, szycie lub zszywanie zszywkami, sklejanie taśmą itp.,

³¹ Tamże, s. 29.

b) używając połączeń rozłącznych: spinanie spinaczami biurowymi, wiązanie sznurkiem lub wstążką ozdobną,

c) bez użycia kleju, taśm, zszywek np. wybrane modele technik origami, modele kartonowe nacinane,

d) z wykorzystaniem prądu elektrycznego: lampion, dekoracja świąteczna;

4) wykonuje przedmiot/model/pracę według własnego planu i opracowanego sposobu działania.

3. Osiągnięcia w zakresie stosowania narzędzi i obsługi urządzeń technicznych. Uczeń:

2) posługuje się bezpiecznie prostymi narzędziami pomiarowymi, urządzeniami³².

Podstawę aksjologiczną edukacji informatycznej stanowią następujące wartości: porządek, plan, twórczość, współpraca i komunikacja społeczna, bezpieczeństwo. Oto przykłady zapisów.

„1) układa w logicznym porządku: obrazki, teksty, polecenia (instrukcje) składające się m.in. na codzienne czynności;

2) tworzy polecenie lub sekwencje poleceń dla określonego planu działania prowadzące do osiągnięcia celu;

2. Osiągnięcia w zakresie programowania i rozwiązywania problemów z wykorzystaniem komputera i innych urządzeń cyfrowych. Uczeń:

1) programuje wizualnie: proste sytuacje lub historyjki według pomysłów własnych i pomysłów opracowanych wspólnie z innymi uczniami, pojedyncze polecenia, a także ich sekwencje sterujące obiektem na ekranie komputera bądź innego urządzenia cyfrowego;

2) tworzy proste rysunki, dokumenty tekstowe, łącząc tekst z grafiką np. zaproszenia, dyplomy, ulotki, ogłoszenia; powiększa, zmniejsza, kopiuje, wkleja i usuwa elementy graficzne i tekstowe – doskonali przy tym umiejętności pisania, czytania, rachowania i prezentowania swoich pomysłów;

4. Osiągnięcia w zakresie rozwijania kompetencji społecznych. Uczeń:

1) współpracuje z uczniami, wymienia się z nimi pomysłami i doświadczeniami, wykorzystując technologię;

2) wykorzystuje możliwości technologii do komunikowania się w procesie uczenia się.

5. Osiągnięcia w zakresie przestrzegania prawa i zasad bezpieczeństwa. Uczeń:

³² Tamże, s. 34-35.

3) przestrzega zasad dotyczących korzystania z efektów pracy innych osób i związanych z bezpieczeństwem w internecie”³³.

Edukacja muzyczna stwarza szansę urzeczywistniania: wartości kulturowych tkwiących w muzyce: śpiew, muzyka, tradycje, patriotyzm, twórczość; oraz wartości witalnych: aktywność ruchowa.

W Podstawie Programowej czytamy:

2. „Osiągnięcia w zakresie ekspresji muzycznej. Śpiew. Uczeń:

3) śpiewa śpiewanki, piosenki i pieśni charakterystyczne dla tradycji i zwyczajów polskich, kilka utworów patriotycznych i historycznych;

3. Improwizacja ruchowa, rytmika i taniec. Uczeń:

3) tworzy improwizacje ruchowe inspirowane wyliczankami, rymowankami i rytmizowanymi tekstami;

5) porusza się i tańczy według utworzonych przez siebie układów ruchowych, z rekwizytem, bez rekwizytu do muzyki i przy muzyce;

6) tworzy sekwencje i układy poruszania się do ulubionych przez siebie utworów muzycznych, wykorzystuje je do animacji i zabawy w grupie;

7) tańczy według układów ruchowych charakterystycznych dla wybranych tańców (w tym integracyjnych, ludowych polskich oraz innych krajów Europy i świata)”³⁴.

Podstawę aksjologiczną wychowania fizycznego stanowią następujące wartości: higiena, zdrowie, systematyczność, wytrwałość, sprawność ruchowa, zabawa.

Oto przykłady zapisów w Podstawie Programowej:

„Wychowanie fizyczne.

1. Osiągnięcia w zakresie utrzymania higieny osobistej i zdrowia. Uczeń:

1) utrzymuje w czystości ręce i całe ciało, przebiera się przed zajęciami ruchowymi i po ich zakończeniu; wykonuje te czynności samodzielnie i w stosownym momencie;

3) wyjaśnia znaczenie ruchu w procesie utrzymania zdrowia;

5) ma świadomość znaczenia systematyczności i wytrwałości w wykonywaniu ćwiczeń;

6) uznaje, że każdy człowiek ma inne możliwości w zakresie sprawności fizycznej, akceptuje sytuację dzieci, które z uwagi na chorobę nie mogą być sprawne w każdej formie ruchu.

3. Osiągnięcia w zakresie różnych form rekreacyjno-sportowych. Uczeń:

³³ Tamże, s. 34.

³⁴ Tamże, s. 34-35.

1) organizuje zespołową zabawę lub grę ruchową z wykorzystaniem przyboru lub bez;

3) respektuje przepisy, reguły zabaw i gier ruchowych, przepisy ruchu drogowego w odniesieniu do pieszych, rowerzystów, rolników, biegaczy i innych osób, których poruszanie się w miejscu publicznym może stwarzać zagrożenie bezpieczeństwa;

6) układa zespołowe zabawy ruchowe i w nich uczestniczy, ma świadomość, iż sukces w takiej zabawie odnosi się dzięki sprawności, zaradności i współdziałaniu³⁵.

Treści nauczania języka nowożytnego zawierają następujący zakres wartości: rodzina, dom, zabawa, święta, tradycje, kraj, przyroda, współpraca z rówieśnikami. Powyższe wartości stanowią tematy, na kanwie których uczeń posługuje się bardzo podstawowym zasobem środków językowych dotyczących jego samego i jego najbliższego otoczenia, umożliwiającą realizację pozostałych wymagań ogólnych.

PODSUMOWANIE

W przedstawionym materiale dokonano analizy Podstawy Programowej dla I etapu edukacyjnego pod kątem szans integralnego rozwoju i wychowania dziecka w wieku wczesnoszkolnym. Ustalono wartości zawarte zarówno w zadaniach, celach, jak i treściach poszczególnych obszarów edukacyjnych klas I-III szkoły podstawowej.

Dokonane analizy prowadzą do następujących wniosków:

- W zadaniach szkoły na I etapie edukacyjnym nie zostały uwzględnione wartości moralne (dobroć, wierność, prawość, poszanowanie prawdy) oraz wartości społeczne (Ojczyzna, Kościół, niepodległość, praworządność, prawa i godność człowieka, wolność, pokój itd.).

- W zadaniach szkoły trudno odnaleźć także te, w których swoje odzwierciedlenie znalazłyby wartości ostateczne i religijne warunkujące rozwój warstwy światopoglądowej człowieka.

- Zapisy celów kształcenia wskazują, że wartości „wpisane” w poszczególne warstwy rozwojowe nie są ukazane w sposób transparentny, nie zostały do końca wyartykułowane.

³⁵ Tamże, s. 36-67.

- W celach kształcenia brakuje odniesienia do warstwy światopoglądowej, a tym samym do wartości ostatecznych.
- W treściach programowych poszczególnych obszarów edukacyjnych można odnaleźć takie, które są nośnikami niektórych wartości „przynależnych” głównie do warstwy biologicznej i psychicznej oraz społecznej. Nie uwzględniają one w wystarczającym stopniu wartości „wpisanych” w rozwój warstwy kulturowej i światopoglądowej.
- Przed nauczycielem edukacji wczesnoszkolnej wyrasta zadanie poszerzenia i wzmocnienia w programach nauczania, planach dydaktycznych i własnym procesie wychowawczo-dydaktycznym spektrum wartości społeczno-moralnych, kulturowych oraz ostatecznych i religijnych.
- Podjęte przez nauczyciela powyższe zadanie stwarza szansę holistycznego i integralnego rozwoju dziecka w wieku wczesnoszkolnym we wszystkich jego obszarach.

BIBLIOGRAFIA

- CHAŁAS K., *Moc wychowawcza przypadkowych zdarzeń w świetle introcepcji wartości*, Kielce–Lublin: Wydawnictwo Jedność 2011.
- CHAŁAS K., *Wychowanie ku wartościom wiejskim jako szansa integralnego rozwoju wychowanka*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2007.
- HILDEBRAND D.V., KŁOCZOWSKI J.A., PAŚCIAK J., TISCHNER J., *Wobec wartości*, Poznań: W drodze 1984.
- KUNOWSKI S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 2004.
- OSTROWSKA K., *W poszukiwaniu wartości*, Gdańsk: Rubikon 1994.
- PIWOWARSKI W. (red.), *Słownik Katolickiej nauki społecznej*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1993.
- Podstawa Programowa Kształcenia Ogólnego. Załącznik nr 2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r.

SZANSE INTEGRALNEGO ROZWOJU I WYCHOWANIA DZIECKA W WIEKU WCZESNOSZKOLNYM W ŚWIETLE NOWEJ PODSTAWY PROGRAMOWEJ

S t r e s z c z e n i e

Według K. Ostrowskiej integralny rozwój człowieka to „całościowy zewnętrzny i wewnętrzny rozwój człowieka i przystosowanie do życia według przyjętego wzoru”³⁶. Jak pisze K. Chałas: „Ów integralny rozwój stanowi priorytetowy cel zabiegów edukacyjnych. Przez integralny rozwój

³⁶ K. OSTROWSKA, *W poszukiwaniu wartości*, s. 14.

człowieka będziemy rozumieć rozwój wszystkich warstw człowieka, wzajemnie ze sobą zintegrowanych i przenikających się, prowadzący w projekcie życia do pełni człowieczeństwa³⁷.

Integralne wychowanie sprowadza się do dynamizowania równomiernego rozwoju poszczególnych warstw życia i funkcjonowania człowieka, wzajemnego ich przenikania poprzez urzeczywistnianie wartości, które w naturalny sposób są „związane” z poszczególnymi warstwami: biologiczną, psychiczną, społeczno-moralną, kulturową, światopoglądową.

Powstaje więc pytanie: W jakim stopniu Podstawa Programowa dla I etapu edukacyjnego stwarza szanse integralnego rozwoju i wychowania? Odpowiedź sprowadza się do ustalenia struktur wartości zawartych w celach szkoły w zakresie edukacji wczesnoszkolnej oraz w treściach nauczania.

Słowa kluczowe: Podstawa Programowa dla I etapu edukacyjnego; wartości; integralny rozwój; integralne wychowanie.

THE CHANCES OF INTEGRAL DEVELOPMENT AND UPBRINGING OF A CHILD IN EARLY-SCHOOL AGE IN THE LIGHT OF NEW CORE CURRICULUM

S u m m a r y

According to Ostrowska, integral development is the holistic, internal and external development of a person and adaptation to life according to the pattern³⁸.

As Chałas writes, this integral development becomes the priority target of all educational actions. By integral development we understand the development of every layer of human being, integrated with each other and penetrating each other, leading to the fullness of humanity in the project of life³⁹.

Integral education should dynamize the development of all of the layers of human life and functions, mutual penetration through realization of values, which naturally are connected to particular layers: biological, psychic, social-moral, cultural, worldview layer.

So the question arises: How Core Curriculum for the first educational stage gives chances of integral development and education? The answer to this question comes down to the establishment of structures of values included in school's aims in the area of early-school education and in the content of teaching. In the article there will be shown the outcome of the analysis.

Key words: Core Curriculum for the first educational stage; values; integral development; integral education.

³⁷ K. CHAŁAS, *Wychowanie ku wartościom wiejskim jako szansa integralnego rozwoju wychowanka*, s. 11.

³⁸ K. OSTROWSKA, *W poszukiwaniu wartości*, s. 14.

³⁹ K. CHAŁAS, *Wychowanie ku wartościom wiejskim jako szansa integralnego rozwoju wychowania*, s. 11.